

«ELS SOCIOLINGÜÍSTES HAURIEN D'INVITAR ELS SOCIÒLEGS A REDUIR LES SEVES PRETENSIONS GENERALISTES»

ENTREVISTA AMB RAFAEL LLUÍS NINYOLES

Joan M. ROMANÍ

1. *¿Ens podeu explicar quina és la diferència que trobeu entre «sociolingüística» i «sociologia del llenguatge»?*

Sociolingüística i sociologia del llenguatge són dos termes no gaire definits. Hi ha, de primer, alguna cosa que anomenem sociolingüística. Hi ha un nombre creixent de publicacions de tota mena, de persones que s'hi dediquen, de gent interessada que es reuneix i que en parla, i tot això crea la presumpció que existeix un espai d'intercanvi científic que ha anat definint-se al llarg de les últimes dècades a través d'una xarxa específica de comunicació i d'un discurs eficaç entre els que hi treballen. La demarcació d'aquest espai hauria d'establir uns límits raonables entre aquesta i les disciplines relacionades. En això, caldria evitar tautologies, com dir: sociolingüística és el que fan els sociolingüistes. Tampoc no seria legítim decidir què és aquesta disciplina a base de proclamar «La sociolingüística és...», perquè les teories socials adopten la forma de sistemes oberts, amb un nombre relativament gran de variables i de condicions limitatives. La definició d'allò que es donava com a sociolingüística «és l'estudi de la llengua en el context social». De fet, considere inviable una demarcació de la sociolingüística com a ciència global d'interrelacions entre els fets lingüístics i els contextos socials. Ens trobaríem amb una disciplina que tracta d'incloure variables en nombre i característiques immanejables. Des de la meua posició, la sociolingüística hauria de renunciar a moltes de les seues primeres pretensions i orientar-se en un doble sentit interdisciplinari i especialitzat. No crec que la sociolingüística siga la resultant d'una aproximació del tipus lingüística-sociologia, perquè els problemes no es plantegen simplement entre distintes disciplines. Dins la sociologia les relacions entre explicacions micro i macrosociològiques són incertes, tant com ho són (de fet ho són mínimes) les relacions micro i macroeconòmiques. És tant o més difícil connectar la macroteoria amb la microteoria, dins la sociologia o l'economia, com connectar la sociologia i l'economia amb d'altres disciplines. Els problemes per als quals s'han arribat a formular les macro/microteories són d'un ordre lògic diferent i ofereixen línies d'investigació diferents. D'altra banda, moltes ciències socials s'ocupen de la llengua en el seu context. L'estudi forma part de subdisciplines especialitzades, amb un nivell diferent de desenvolupament, dins de la ciència matriu, siga la psicologia, l'antropologia, la sociologia. En tot cas, hauríem d'arribar a una demarcació de la sociolingüística en funció de la resolució de problemes que afecten la seua metodologia, el seu intent de construir una teorització de validesa empírica, de les tècniques que s'ha d'utilitzar en la recerca i els problemes substantius de què s'ocupa. Aquestes qüestions apunten a la seua construcció com a ciència empírica; ja sé que resulten irrellevants si considerem la sociolingüística com un camp legítim d'interessos intel·lectuals més ample, és a dir, de coneixements no necessàriament empírics. Però convindreu que en sociolingüística s'ha parlat sempre molt poc, si és que se n'ha parlat, de qüestions metodològiques, és a dir, de com s'hi arribaria a organitzar la investigació dels problemes. Ara: quan hi ha un acceptable acord sobre els problemes a tractar i sobre l'estil de raonament, o els hàbits de pensament, l'interès per les qüestions metodològiques és escàs. En períodes com l'actual, de gran controvèrsia

respecte a qüestions substantives, la falta de discussió metodològica és preocupant; la dificultat per a resoldre les controvèrsies substantives hauria de remetre a una clarificació metodològica. Amb ella, podríem estalviar-nos algunes discussions supèrflues i desacords quant al camp propi. Tornant a la pregunta, l'expressió «sociologia del llenguatge» no ha nascut de la sociologia, procedeix del camp de la sociolingüística, i resulta completament desconeguda pels sociòlegs corrents.

2. *¿Quines matèries creieu que hauria de dominar un sociòleg del llenguatge?*

No sabria dir-ho; a banda de Fishman, no he vist cap altre «sociòleg del llenguatge» real. I respecte al mateix Fishman recordaré que va publicar el seu manual *Sociolingüístics* el 1970, i rebatejar-lo, quan era una mica més gruixut, amb el nom *Sociology of Language* el 1972. Les raons de Fishman consten en el seu *Reading* del 1970. Insistesc: la sociologia del llenguatge és alguna cosa nascuda en l'àmbit de preocupacions de la sociolingüística. En tot cas, denotaria una aproximació a la conducta lingüística des dels mètodes i tècniques de la sociologia. El recent catàleg de les ciències de la UNESCO adscriu la sociolingüística a doble partida: a la Sociologia de la Comunicació i a la Lingüística. Caldria esbrinar-ho.

3. *¿Ens podeu explicar la vostra valoració de la sociolingüística en general i de la que es fa als Països Catalans en particular? (Car no creiem que es pugui parlar de «sociolingüística catalana», com tampoc no es parla, per exemple, de «química catalana» o de «medicina catalana», sinó de química o de medicina feta per gent catalana)*

En relació a la sociolingüística en general, he indicat abans la dificultat a reconèixer en el moment actual l'existència d'uns supòsits metodològics comuns i d'un discurs compartit entre la gent que s'hi dedica. En el fons, costa admetre la seua autonomia teòrica, l'especificitat dels mètodes i l'adequació de les tècniques d'investigació que avalarien la seua delimitació com a disciplina empírica. Si examinem la seua evolució, veurem que l'enfocament de tipus correlacional-descriptiu n'ha estat el fonamental. Bright deia el 1966 que la sociolingüística havia d'encarregar-se de «les covariacions sistemàtiques de l'estructura lingüística i de l'estructura social, i potser de mostrar una relació causal en una direcció o en altra» (retenim «potser»). Uns anys després Fishman (1970) reclamava per a la «sociologia del llenguatge» «l'estudi de la covariació pautaada del llenguatge i la societat». Hymes i altres comparteixen, des de posicions distintes, aquest supòsit, que conjuguen amb la seua demanda de taxonomies, comparacions tipològic-descriptives, etc. Es tractaria, doncs, d'una ciència correlacional, o descriptivo-comparativa. El postulat extrem estaria en allò que algun economista en deia empirisme immanentista; s'enunciaria així: «Si es contemplen els fets o casos suficients, durant un temps suficientment llarg i amb un interès suficient, en resultaran algunes proposicions generals». Però donada l'orientació escassament empírica de la sociolingüística entre nosaltres hi ha poc per a la controvèrsia real en aquest punt. L'estadística de correlacions hi hauria de jugar un paper no gaire reconegut pels sociolingüistes literaris. Hauríem de concloure que, en el seu desenvolupament empíric actual, la sociolingüística es configura com a teoria inductivista prou elemental, amb conceptes i construccions molt acostades a les dades. S'hauria de fer molt de camí fins a arribar a una teoria explicativa. Per raons d'ordre distint, aquesta mena d'enfocament, siguen qualsevol les seues limitacions, ha tingut poca acceptació a casa nostra. En conjunt, s'aprecia una menor contribució de metodologies que (juntament amb la sociologia) han influït significativament a l'avenç de la sociolin-

güística com a disciplina empírica: la psicologia social, l'antropologia i particularment l'economia. En aquest sentit, una proposta de models analítics, com la de J. M. Colomer (*The utility of Bilingualism*, 1990) demana especial consideració. L'interès per la sociolingüística prové d'estudiosos procedents de la lingüística o la filologia, d'un sector d'educadors que es mostren preocupats pels «aspectes aplicats» de la sociolingüística. La seua evolució ha estat marcada per la pràctica absència de sociòlegs i d'investigacions sociològicament definides. Això és certament paradoxal, perquè el tipus d'interès predominant s'ha situat en una direcció més pròxima a la «sociologia del llenguatge» que, diguem-ne, a la sociolingüística estricta. D'altra banda, suposem que es pogués establir la diferenciació entre una sociolingüística positiva, dedicada a l'anàlisi i als fets, i una sociologia normativa, més directament implicada en els judicis de valor sobre els fets i en les recomanacions de política lingüística. Una teoria empírica consistent hauria de cobrir, llavors, els aspectes positius i normatius. Els sociolingüistes haurien de distingir amb precisió entre les bases positives i normatives que serveixen de fonament a qualsevol proposta o recomanació política, i acceptar de bon grat la relativa feblesa empírica de les teories que van construint-se. Em fa la impressió que, a Catalunya, hom espera de la sociolingüística, més en el pla normatiu, orientacions per a l'acció, compromisos resolutius d'alternatives de distint ordre, per no dir res grans teories, que l'anàlisi d'informacions orientada a la construcció d'una teoria empíricament consistent. El pes de l'interès per la sociolingüística s'ha concentrat en el costat normatiu, quan la competència del sociolingüista, si és que existeix (com a tal sociolingüista, no pas com a simple ciutadà interessat), es concentra en l'aspecte positiu. En aquestes condicions el progrés teòric havia de resultar problemàtic. La producció bibliogràfica sembla haver transcorregut més fàcilment sobre aquests aspectes programàtics de la teoria —incloent-hi valoracions i recomanacions de política lingüística— que sobre les anàlisis empíriques que haurien de contrastar-la. Hi ha hagut, en conseqüència, una notòria disparitat, que no ha quedat fins avui reflectida en escoles o corrents d'investigació reductibles en funció de l'enfocament teòric o d'una posició metodològica. La raó de ser de molts col·lectius de persones interessades hauria de buscar-se al marge d'uns supòsits científics compartits, si no a partir d'una desconfiança genèrica respecte als mètodes de la sociolingüística desenvolupats a d'altres països. D'altra banda, la remarcable preocupació de gran part de la gent que s'hi dedica per la llengua nacional, per la qüestió nacional, ha dificultat, de manera anàloga al que ha succedir en d'altres àmbits, el desenvolupament d'algunes dimensions centrals d'aquest camp. Certament, aquesta orientació tendria a excloure molts dels temes comuns de la sociolingüística estricta o la microsociolingüística. O, en el mateix pla del que en diríem «anàlisi del poder», tindria a veure amb la falta d'anàlisi dels fenòmens de manipulació política, de dominació sexista, tal com ha estat vist recentment, a Galícia, per P. Garcia Negro, etc. Les circumstàncies en què s'ha desenvolupat l'interès per la sociolingüística fan entendre el caràcter d'algunes propostes de «sociolingüística alternativa» que tracten de formular un «discurs propi i original» en contrast amb les tendències d'investigació dominants fora del nostre context. En la meua opinió, algunes d'aquestes característiques, han fet que un sector molt significatiu de la sociolingüística a Catalunya, específicament de la sociolingüística catalana, haja estat conreant una disciplina progressista en el pla polític i involucionista des de l'angle metodològic o estrictament científic.

4. Segons vós, ¿per quina raó hi ha tan pocs sociòlegs que es dediquin als temes de la sociologia de la llengua i del llenguatge a casa nostra?

La sociolingüística ha assumit com a part del seu contingut temes o problemes que dubtosament poden interessar a un sociòleg, o a un economista, però que lliguen més

fàcilment amb el tipus de preocupacions dels lingüistes, dels psicòlegs, dels pedagogs, per dir-ho ràpid, amb el món de les microvariables i de les seues relacions. Ho demostraria, per exemple, la història incerta d'allò que s'anomena bilingüisme. Però, repetesc, els problemes tractats usualment poden ser d'un ordre lògic diferent, i és difícil treballar aquestes connexions. L'actitud general és que la sociolingüística és cosa de lingüistes o, a tot estirar, de sociolingüistes. Ara: un sociòleg estaria temptat a combatre un «sociolingüista», no per ser-ho realment, sinó per ser *en realitat* un lingüista. El tipus de qüestions que interessa els cercles més amples tenen una evident dimensió sociològica. Reparem en els préstecs, les apropiacions actives de conceptes clàssics de la sociologia: ús, norma, control, comunitat, conflicte, planificació, etc. Però, en l'anàlisi real dels sociolingüistes, resulta evident la desconexió d'aquests conceptes de les construccions per a les quals han sorgit inicialment. Em sembla que s'ha produït un cert immanentisme dels conceptes, molt agradable als sociolingüistes literaris. Inútil observar que de la seua afecció terminològica podem esperar realment el tipus de curiositat que ha fet progressar els diccionaris. En aquest punt advertiré sobre el que podria ocórrer si, des de la sociologia, s'usen conceptes sociolingüístics. Com que conec pocs casos, em permetré aquesta referència: H. Monteagudo s'interessava, fa uns pocs mesos (*Grial*, 107, p. 362), per la meua opinió explícita respecte a la polèmica, sembla que encara estimulant, suscitada per la meua versió dels conceptes de diglòssia i bilingüisme, fa prop d'un quart de segle. El meu propòsit, en utilitzar aquests termes, no hauria passat inadvertit a cap sociòleg, perquè es tractava de suggerir un tipus d'anàlisi des d'enfocaments, mètodes, i conceptes, expressament distints als realitzats per autors com Fergusson, Fishman, Gumperz, etc. Això comportava haver de reformular conceptes com aquest, i introduir uns altres paràmetres, més acostats a les teories d'estructura de Mills o de dicotomia i jerarquia de Dahrendorf o la sociologia del coneixement de Scheler o Mannheim, que als de la incipient sociolingüística. L'ús codificat del concepte de diglòssia resultava massa estret per a aquell propòsit, i el de bilingüisme massa ambigu. No em va preocupar gaire la seua definició anterior. Em sembla que per a les ciències inductives les definicions no són la base de cap argumentació sinó que han d'assenyalar el curs de la recerca, de manera que qualsevol possible desacord hauria de remetre a discrepàncies sobre els fets, els valors implicats o els problemes a resoldre. Però la utilització de termes com aquest ha esdevingut per a molts un bon exercici escolàstic. Per exemple, alguns considerarien inacceptable la meua anàlisi de la diglòssia com a fenomen inestable, socialment desequilibrat, i prou allunyat, en altres aspectes, del que els cànons definien com a «relativament estable». Des de la meua perspectiva, el grau d'estabilitat d'aqueixa situació depèn de les característiques de la formació social que s'estudia, de la seua configuració econòmica, dels processos de control social o de canvi als quals es troba subjecta en un moment històric, etc. De fet, la diglòssia va ésser, als anys cinquanta, un fenomen inestable a Quebec, Flandes, o al País Valencià durant l'últim terç de segle, moments en què després d'un període secular d'estabilitat lingüística, s'inicien grans transformacions demogràfiques, econòmiques i urbanístiques. Aquesta anàlisi passava inadvertida a determinats cercles sociolingüístics; encara que el meu model (substitució/ideologies diglòssiques) era assumit per autors com H. Kloss, en relació amb Alsàcia, fou aplicat al llenguatge de l'arquitectura, i està a l'estudi de les relacions de poder i ideologia sexista. Però a banda de la qüestió dels préstecs conceptuals. Hi hauria alguna altra cosa, relacionada amb les actituds corporativistes que podrien haver sorgit del caràcter relativament obert o tancat de les investigacions. Crec entendre que la lingüística deu molta part dels seus avenços, i del seu prestigi científic, al fet que s'ha configurat com a una ciència tancada (en un cert sentit també ha estat així en l'economia), i ha propiciat poc les excursions a l'altre camp. Per contra, la sociologia ha degut molta part de la seua popularitat a la condició inversa, al seu caràcter obert, extravertit, generalitzador, interrelacional, etc., i ha mostrat unes

propietat
compl

2

Fixació
"bilingüisme"
de la
massa per
sociolingüistes

Cançons
de l'època
"bilingüisme"
de
l'època

curioses pretensions de superciència, que ha pagat finalment, i dura, amb un retard palmari respecte de l'economia. Des d'aquesta òptica la comunitat sociolingüística invitaria els sociòlegs a reduir les seues ambicions generalistes, mentre augmentaria el camp de competència social del lingüista, camp sobre el qual ja existia una preinscripció (Comte, Spencer, etc.) com a «marca registrada», etc.

5. *Concretament, a l'àmbit de Sociolingüística del XII Congrés Mundial de Sociologia, celebrat el juliol de 1990 a Madrid, no hi havia més que qui us parla i altra persona de l'estat espanyol. ¿Quina valoració us mereix aquest fet?*

Normal. Poc abans, a l'àmbit de Sociologia del Llenguatge del Congrés Estatal de Sociologia, hi vaig coincidir amb un altre sociòleg. No sé si seria la mateixa «altra persona» que em dieu.

6. *Sembla que durant els anys 80 hi ha hagut un cert estancament en la producció dels sociolingüistes catalans. És el vostre cas, per exemple, com el d'Aracil o de Vallverdú. ¿Quina és la vostra explicació, si és que hi esteu d'acord? ¿Quina és la vostra valoració? ¿Com es podria superar?*

Hi ha hagut una autèntica eclosió de publicacions als 80, que testimonia la crisi. Com si la sociolingüística es volgués resituar, o trobar el seu lloc, després del llarg i turmentat i dubtosament gloriós «camí de perfecció», que en diria A. Ortí, la transició democràtica dels 70, al moment de la definitiva configuració del seu espai real en el marc institucional i polític en què estem —a favor o en contra. La investigació sociolingüística tendeix ara a restar restringida a una demarcació pròpia, en contra de la pretensió original de convertir el seu procés d'investigació en una instància absoluta de confirmació dels propis pressupostos ideològics. Es constata que una reconstrucció teòrico-ideològica del món ultrapassa completament el limitat camp de la rellevància de la investigació socialment concreta, científicament pertinent. La recuperació d'unes llibertats culturals mínimes ens aboca al dur treball quotidià sobre un camp no sempre feliç dels fets amb un model epistemològic coherent. Les promeses versemblants de reorganització social són modestes. La investigació real demana una adequació i rigor metodològics cada vegada més exigents. La raó social no és, sense impostures, apropiable per ningú. Curiosament, alguns sociolingüistes continuen demanant més poder per al rei-savi. Em demaneu com es podria superar aquesta situació. Amb l'antiga passió pel reconeixement social, guiada per una modesta virtut de saber escoltar la realitat. Ni que siga en oberta pugna amb les nostres conviccions.

hara